

Vlinders in Meijendel: aantallen in 2009 langs twee telroutes

F.C. Hooijmans
Ametisthorst 235
2592 HJ Den Haag
email: fchooijmans@cs.com

A. Remeeus
Natuuronderzoeksbureau Remeeus
Smaragdhorst 324
2592 RX Den Haag
email: aremeeus@ziggo.nl

Sinds 1991 worden dagvlinders geteld langs de routes "Parnassiapad" en "Het Scheepje" in Meijendel. De tellingen vinden plaats tussen 31 maart en 1 oktober met een frequentie van drie tot vier keer per maand. Dit verslag geeft een beknopt overzicht van de resultaten van 2009. Tevens staan we stil bij de relatief hoge diversiteit aan dagvlinders in dit jaar. In dat kader bekijken we vervolgens in meer detail de opmars van drie nieuwkomers langs onze routes: Bont zandoogje, Koevinkje en Oranje zandoogje.

Resultaten in 2009

Met de overwegend lage aantallen uit 2008 nog vers in ons geheugen ontpopte 2009 zich als een prima vlinderjaar met veel soorten en hoge aantallen langs de twee routes (tabel 1). Van de 26 waargenomen soorten deden slechts vier soorten het in 2009 relatief slecht ten opzichte van het gemiddelde in de voorgaande 19 jaar. Dat waren Zwartsprietdikkopje, Citroenvlinder, Kleine vos en Heivlinder. Voor maar liefst 15 soorten was 2009 een uitstekend jaar met aantallen die meer dan 50% hoger lagen dan gemiddeld vanaf 1991. Daarbij waren zelfs twee soorten, Icarusblauwtje en Distelvlinder, die in 2008 nog een totaal tegengesteld beeld te zien gaven van uitzonderlijk lage aantallen (meer dan 50% beneden gemiddeld).

Tabel 1. Aantallen vlinders langs het Parnassiapad en het Scheepje: 2009 t.o.v. voorgaande jaren.

	Gem.	2009	2009 t.o.v. gemiddelde		Gem.	2009	2009 t.o.v. gemiddelde
Alle dagvlinders	924	1452	+ +				
Zwartsprietdikkopje	34	4	--	Distelvlinder	8	108	+ +
Groot dikkopje	2	7	+ +	Kleine vos	13	8	-
Oranje luzernevlinder	1	3	+ +	Dagpauwoog	14	15	+/-
Citroenvlinder	19	9	--	Gehakelde aurelia	5	16	+ +
Groot koolwitje	1	2	+ +	Landkaartje	1	5	+ +
Klein koolwitje	29	51	+ +	Kleine parelmoervlinder	93	138	+
Klein geaderd witje	12	18	+	Bont zandoogje	39	142	+ +
Kleine vuurvlinder	41	115	+ +	Argusvlinder	21	24	+/-
Eikenpage	1	5	+ +	Koevinkje	0	36	+ +
Boomblauwtje	0	3	+ +	Hooibeestje	102	99	+/-
Bruin blauwtje	17	44	+ +	Oranje zandoogje	3	69	+ +
Icarusblauwtje	116	220	+ +	Bruin zandoogje	277	259	+/-
Atalanta	16	12	+/-	Heivlinder	60	40	-
Nachtvlinders							
Jakobsvlinder	19	37	+ +	Gammauil	80	57	-
Sint jansvlinder	17	32	+ +				

Toelichting: Het gemiddelde jaartotaal betreft de jaren 1991 tot en met 2008 (elk jaartotaal is gedefinieerd als de som van zes maandmaxima; zie Hooijmans & Remeeus 2004).

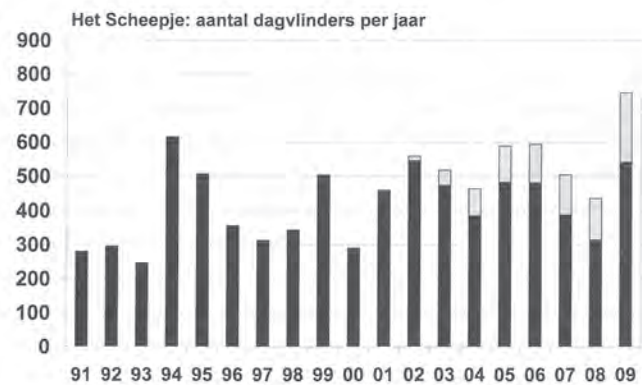
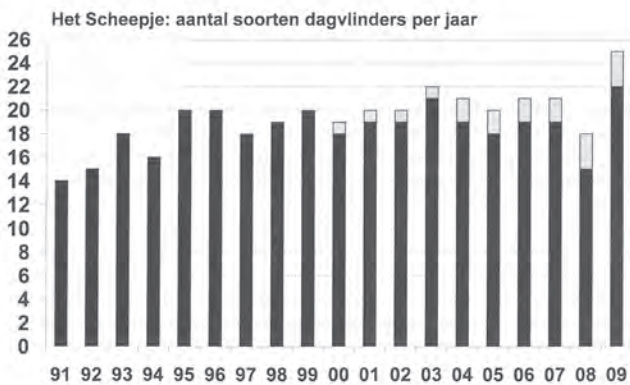
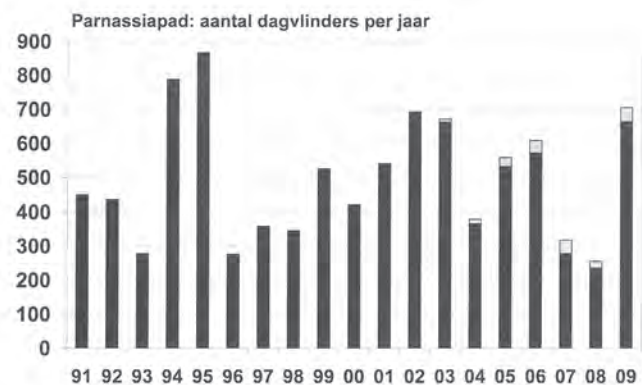
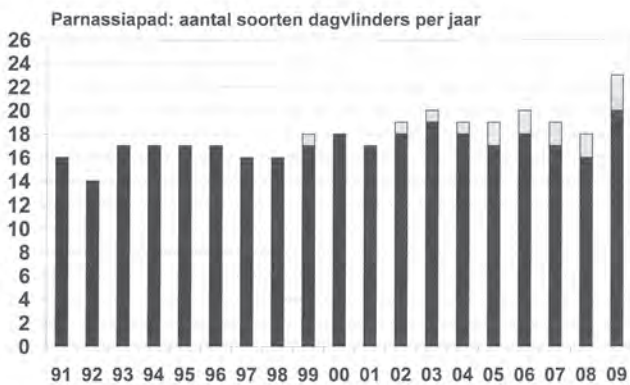
"+ + " = minstens 50% hoger dan gemiddeld, "+ " = 25% tot 50% hoger dan gemiddeld, "+/- " = minder dan 25% afwijkend van gemiddeld, "- " = 25% tot 50% lager dan gemiddeld, "-- " = meer dan 50% lager dan gemiddeld.

Vermoedelijk droegen de weersomstandigheden tijdens en voorafgaand aan het vlinderseizoen 2009 in belangrijke mate bij aan de hoge aantallen. Door de koude winter 2008/2009 waren er wellicht minder schimmelinfecties dan in de jaren ervoor en bleef ook het voortijdig uitvliegen van de als imago overwinterende soorten achterwege. De over het algemeen gelijkmatige en milde weersomstandigheden tijdens het vlinderseizoen (geen hittegolven, geen langdurige perioden met veel regen en wind) bevorderden vervolgens de levensduur van veel vlinders. Ook waren deze weersomstandigheden gunstig voor

de omvang van de tweede en soms derde generatie van een aantal soorten. Daarnaast zorgde in het voorjaar overvloedige regenval in noordwest Afrika voor gunstige condities voor de Distelvlinder, die in recordaantallen Nederland bereikte.

Diversiteit aan dagvlinders langs beide telroutes

Gedurende de afgelopen 19 jaar werden langs het Parnassiapad alleen in 1994 en 1995 meer vlinders geteld dan in 2009. Langs Het Scheepje stak 2009 wat betreft het aantal getelde dagvlinders echter met kop en schouders boven de eerdere jaren uit. Dit is vooral te danken aan de drie al genoemde nieuwkomers, die in 2009 langs Het Scheepje verantwoordelijk waren voor 27% van het totale aantal getelde individuen.

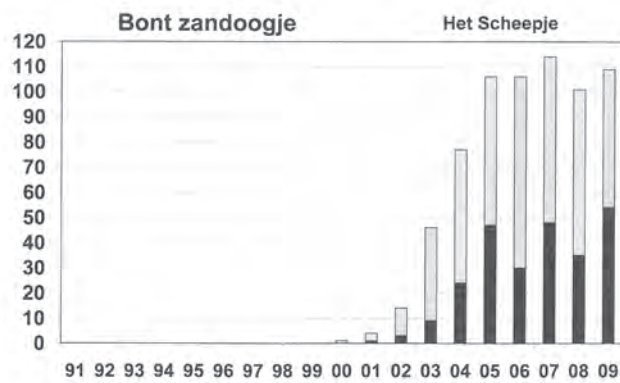
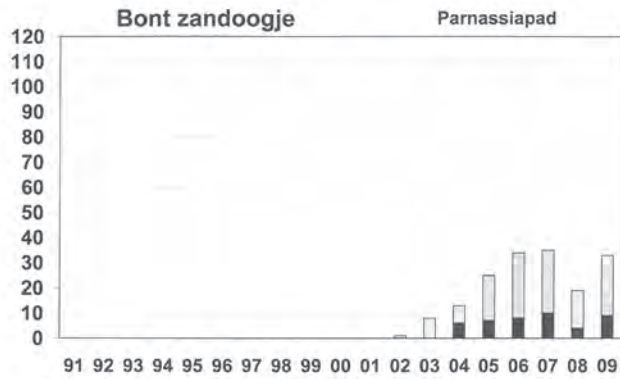


Toelichting: het grijze deel der kolommen betreft de nieuwkomers Bont zandoogje, Koevinkje en Oranje zandoogje.

Meer nog dan door het grote aantal individuen onderscheidde 2009 zich van eerdere jaren door het grote aantal soorten, zowel langs het Parnassiapad als langs Het Scheepje. Behalve de nieuwkomers droegen aan deze grote diversiteit langs beide routes ook een aantal niet jaarlijks voorkomende soorten bij, zoals Oranje luzernevlinder, Groot koolwitje, Eikenpage en Boomblauwtje. De twee laatstgenoemde soorten waren zelfs nooit eerder langs het Parnassiapad waargenomen.

De drie nieuwkomers

Het navolgende belicht de aantalsontwikkeling in Meijndel van de drie nieuwkomers: Bont zandoogje, Koevinkje en Oranje zandoogje. In de grafieken staat elke kolom voor de som van zes maandmaxima. Een maandmaximum is gedefinieerd als het hoogste aantal individuen van een soort dat tijdens één van de doorgaans drie of vier tellingen in de desbetreffende maand is vastgesteld. Het zwarte deel van iedere kolom betreft de som van het april-, mei en junimaximum, het grijze deel de som van het juli-, augustus- en septembermaximum.

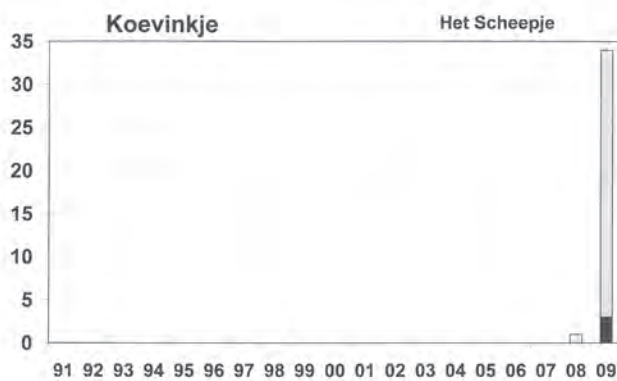
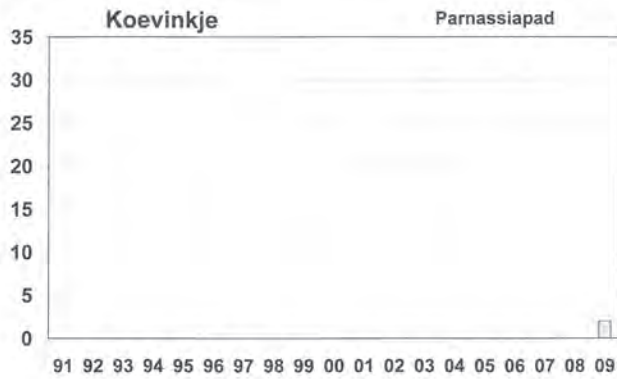


In het openingsartikel van onze publicaties over vlinders omschreven wij het Bont zandoogje als hét succesnummer van de laatste jaren (Hooijmans & Remeus 2004). Het is op dit moment de vlinder, die het sterkst toeneemt in het Nederlandse landschap (Bos e.a. 2006). Rond 2000 begon de verovering van de duinen. Tot en met 2005 was langs beide routes sprake van een sterke toename. Daarna trad stabilisatie op.

Ondanks de landelijke toename is het verspreidingsgebied van het Bont zandoogje nog steeds merkwaardig. Zo ontbreekt hij in grote delen van Drenthe, de Achterhoek en Noord- en Zuid-Holland, hoewel daar geen gebrek is aan geschikt habitat (Bos e.a. 2006). In Meijndel is deze soort langs het Scheepje aanmerkelijk talrijker dan langs het Parnassiapad.

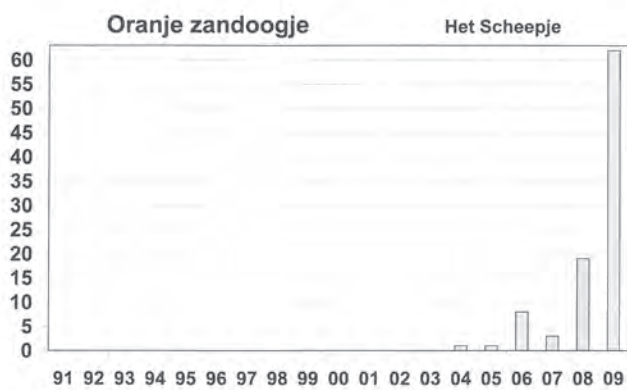
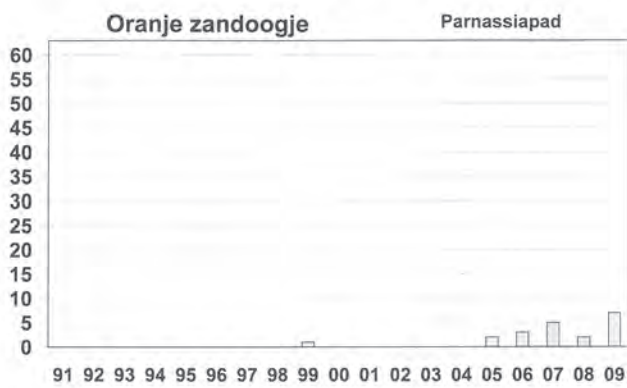
Dat komt omdat het voorkeurs habitat van het Bont zandoogje (bosranden en open plekken in bossen) langs het Scheepje in ruimere mate beschikbaar is.





Niet eerder heeft een soort zich op zo'n spectaculaire wijze een plaats weten te veroveren langs onze telroutes als het Koevinkje in 2009. Landelijk wordt de populatie van deze soort omschreven als stabiel, maar wel met een duidelijke uitbreiding in de duinen en op de Waddeneilanden (Bos e.a. 2006). Met name de uitbreiding rond Haarlem wordt genoemd. Dat is het werkgebied van de vlinderwerkgroep Zuid-Kennemerland. In hun eerste onderzoeksjaar, 1992, troffen zij een kleine populatie aan (Mourik en Eggenkamp-Rotteveel 2005). Dit was een verrassing, want tot dan toe was het voorkomen in de duinstreek beperkt tot Zeeland, de Waddeneilanden en enkele kilometerhokken in Noord-Kennemerland. Vervolgens waren zij getuige van een sterke en snelle zuidwaartse uitbreiding. Nadat begin deze eeuw enkele losse waarnemingen bekend werden uit Berkheide en de Ganzenhoek, was het wachten op de eerste Koevinkjes langs de door ons gelopen routes. In 2008 werd de eerste langs het Scheepje gezien. Maar dat het Koevinkje in 2009 zo'n sprong zou maken, lag buiten elke verwachting.

Het leek er dus op dat het Koevinkje vanuit het noorden onze telroutes bereikt had. Maar wij zijn hieraan gaan twijfelen door een melding van een lezer van Holland's Duinen, die in 2008 al circa 200 individuen telde in de duintuin bij de boerderij Meijndel (gelegen ten zuiden van onze telroutes). In 2009 werd overigens ook een concentratie van Koevinkjes aangetroffen in de Meeuwenhoek. Daar werden op 4 juli 40 individuen geteld, terwijl in de wijde omgeving de soort niet werd aangetroffen. Ook in Zuid-Kennemerland werd vastgesteld, dat de soort op bepaalde plekken talrijk voorkomt en op andere, vergelijkbare plekken ontbreekt. Hoe dan ook, de vooruitzichten voor verdere vestiging en uitbreiding in Meijndel lijken gunstig, aangezien de soort een voorkeur heeft voor bosranden, bospaden en open plaatsen in het bos (Bos e.a. 2006).



Er is geen verklaring voor de merkwaardige verspreiding van het Oranje zandoogje in Nederland. Hij is algemeen in het zuiden en het noordoosten. Elders is hij heel zeldzaam of zelfs geheel afwezig. In de jaren tachtig van de vorige eeuw was de soort vrijwel verdwenen uit de Zuid-Hollandse duinen (Bos e.a. 2006). Dat het Oranje zandoogje waarschijnlijk nooit helemaal is weggeweest uit Meijndel wordt ondersteund door enkele incidentele waarnemingen langs het Parnassiapad in de jaren negentig van de vorige eeuw, zoals in 1994 (één individu, zij het tussen twee secties in, dus ontbrekend in de grafiek) en in 1999 (eveneens één individu).

Afgemeten aan het aantal individuen langs beide telroutes is het Oranje zandoogje met ingang van 2005 aan een opmars in Meijndel begonnen. Ook elders in Nederland is, na de achteruitgang in de vorige eeuw, op meer plaatsen sprake van herstel en uitbreiding. Waarschijnlijk mede dankzij de voor vlinders gunstige weersomstandigheden was er in 2009 in Meijndel sprake van een enorme toename, met name langs het Scheepje. Ook voor het Oranje zandoogje, met zijn voorkeur voor ruige, kruidenrijke plaatsen in de halfschaduw, vaak in de buurt van struiken, struweel of bos (Bos e.a. 2006), lijken de vooruitzichten in Meijndel gunstig.



Literatuur

- Bos F, M Bosveld, D Groenendijk, C van Swaay, I Wynhoff (2006). De Dagvlinders van Nederland, verspreiding en bescherming. Naturalis, KNNV Uitgeverij, EIS-Nederland.
- Hooijmans FC & A Remeus (2004). Vlinders in Meijndel: aantalsverloop langs twee telroutes. Holland's Duinen 45: 30-40.
- Mourik, J en M Eggenkamp-Rotteveel Mansfeld (2005). Duinvlinders, op vleugels van parelmoer door Zuid-Kennemerland. KNNV Uitgeverij, Utrecht.

